

Könyvespolc – Molnár László

A felnőtt értelmi fogyatékosokról

Bánfalvy Csaba kutatásait összegzi A felnőtt értelmi fogyatékosok életminősége című, 1996-ban a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola által megjelentetett kötet.

Képet kapunk arról, hogy az épek társadalma miként vélekedik az értelmi fogyatékosokról, mint társadalmi csoportról, tudva azt, hogy az általános attitűd velük szemben a legelutasítóbb.

A vizsgálat empirikus alapját az ország tizenhárom megyéjére és a fővárosra kiterjedően egy 1.700 fős rétegzett véletlenszerű minta adta.

Az enyhe értelmi fogyatékoság diagnosztikus meghatározásának mindmáig neuralgikus kérdésén a szerző elég sajátosan teszi túl magát, de kutatásának irányultságára figyelemmel módszertanilag nagyvonalú megoldást választ. Eszerint enyhe fokú értelmi fogyatékosoknak a kutatás során azokat tekintették, akiket a kérdezőbiztosok nem minősítettek súlyos vagy középsúlyos fogyatékosoknak, illetve azokat, akik az értelmi fogyatékosok oktatási intézményeiben tanultak vagy intézeteiben élnek. A vizsgálat egyes megállapításai összecsengenek a korábbi kutatások mára talán már nemcsak a szűkebb gyógypedagógiai szakma számára ismert (elfogadott?) eredményeivel. (Czeizel E.-Lányiné -Rátay Cs.: Az értelmi fogyatékosok kóreredete a Budapest vizsgálat" tükrében, Bp. Medicina 1978. és Ladányi J.-Csanádi G.: Szelekció az általános iskolában, Bp. Magvető 1983.)

Eszerint az enyhe fokban értelmi fogyatékosok családi háttere, szüleik társadalmi pozíciója és státusa lényegesen rosszabb képet mutat, míg a súlyos vagy középsúlyos fogyatékosoknál jobb szociális helyzetet, magasabb iskolai végzettséget találtak. Gyanúval élhetünk, hogy a nagyszámban regisztrált enyhe fogyatékoság hátterében nem mindig áll valódi értelmi fogyatékoság, hanem inkább értelmi fejlődésbeli lemaradás. (Az iskolaszervezet napjainkban folyó átalakulása különösen kedvez a kontraszelekciónak.)

Az enyhe értelmi fogyatékosok eltérő társadalmi helyzete, a nyilvánvaló szociokulturális különbségek felhívják a figyelmünket a csoport elhanyagoltságára, érdekérvényesítő képességének gyengeségére. A társadalmpolitikai konklúziókkal azonban mindmáig adósok maradtunk.

A gyógypedagógiai áthelyezést végző, pontosabban a vizsgálataik alapján javaslatot tevő bizottságok munkáját nem segítik fejlett differenciáldiagnosztikus módszerek, állapítja meg a szerző. A szociális tényező kiszűrése, elkülönítése így továbbra is kétséges. Csak idő kérdése marad, hogy az elhanyagoltság folytán a szociális hátrányok mikor eredményeznek már gyógypedagógiaileg is minősíthető károsodást.

Az utókövetés vizsgálatok is (pl. Gyenes-Pajor 1993.) azt látszanak igazolni, hogy a korábban kisegítő iskolát végzettek jelentékeny hányada későbbi szakmatanulásuk, elhelyezkedésük, az önálló életben való megfelelésük alapján gyógypedagógiai-orvosi értelemben nem lehetnek értelmi fogyatékosok.

A középsúlyos értelmi fogyatékosok kilátásai rosszabbak. Formalizált munkavégzésüket (munkaviszony) nem támogatja kellőképpen a társadalom, részben a velük szembeni előítéletek, részben pedig a célzott társadalom- és szociálpolitika hiánya (pl. védett munkahelyek állami támogatása adókedvezménnyel) miatt. Jóval képességeik határa alatti létre kényszerülnek, társadalmi feleslegességüket élik meg.

A megállapítások egyaránt érvényesek a családban és az intézetekben élő közepsúlyos fogyatékosokra. Ugyanakkor a vizsgálat során is azt tapasztalták, hogy a felnőtt értelmi fogyatékosok jelentős része teljesen vagy részlegesen képes önálló életvezetésre. Természetesen az azonos mértékű fogyatékoság esetén is lényegesen eltérőek a társadalmi érvényesülés feltételei szocio-demográfiai okból. Gondoljunk csak arra, hogy egy városi értelmiségi családból vagy egy kis településen élő szakképzetlen munkás családból származó fogyatékosnak mennyire mások az esélyei.

Az egyes szolgáltatásokhoz való hozzájutásuk (közlekedési szolgáltatás, fizioterápia, hallásfejlesztés, kondicionáló terápia) nagyon eltérő. A szolgáltatások egy részéről azt is tudni kell, hogy valójában nem is léteznek, hiányuk fehér folt a szolgáltatási rendszerben.

Bánfalvy megvizsgálta az intézetekben élők helyzetét is. Itt a mesterséges környezet, amely tudatosan redukált környezet, egy paradox helyzetet teremt. Látszólag a benne élők érdekét szolgálja a redukció: a leegyszerűsített világot könnyebben ismerik meg, képességeikkel adekvát a mesterségesen megtervezett környezet, ahol nagyobb biztonságban lehetnek.

E sajátos nézettel alátámasztott izolációval szemben a szerző felsorakoztatja ellenérveit, különös figyelmet szentelve a totális intézményben a totális alávetettség kialakulásának veszélyére. Az sem feledhető el, hogy a szegregált életet az itt élők nem önként választották. Érdekeik külső képviselője elengedhetetlenül fontos volna. Az érdekképviselői intézmények és a szülők társadalmi önszerveződése talán erősödni fognak a-jövőben.

A kötet a tipikus élethelyzetek leírására és a háttér korrekciós szociológiai, gyógypedagógiai szempontú elemzésére vállalkozott.

A életminőséget javító alternatív megoldásokról – lakásotthonok, félutas házak, családoknál történő elhelyezés – is szívesen olvasnánk a jövőben.